

Конгайтиева Г.А.

**ЭКИ ТАРАПТУУ КЫРГЫЗ-ӨЗБЕК АЛАКАЛАРЫНЫН УЧУРДАГЫ
АКТУАЛДУУ МАСЕЛЕЛЕРИ**

Конгайтиева Г.А.

**СОВРЕМЕННЫЕ АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ КЫРГЫЗСКО-УЗБЕКСКИХ
ДВУСТОРОННИХ ОТНОШЕНИЙ**

G.A. Kongaitieva

**ACTUAL ISSUES OF BETWEEN OF KYRGYZ-UZBEK
BILATERAL RELATIONS**

УДК: 316.3/4. (575.2) (04): 575.172

Аталган илимий макалада кыргыз-өзбек мамилелеринин ортосундагы саясий, экономикалык, социалдык жана маданий алакаларынын эгемендиктин акыркы жыйырма беш жылдагы жетишилген деңгээлине саясий баа берилди. Негизги көңүл эки тараптуу мамилелердин учурдагы актуалдуу маселелерин талдоого, кызматташтыктын жаңы баскычын аныктоого, эки мамлекет баичыларынын 2017-жылы жасаган жогорку деңгээлдеги мамлекеттик жана расмий иш сапарларынын мамлекеттер аралык алакага тийгизген таасирлерин кароого бурулду. Эки тараптуу алакалардын келечеги тууралуу тармактар каралды, атап айтканда өз ара пайдалуу жана узак мөөнөттүү долбоорлорду ишке ашыруу, мамлекеттик чек араны делимитация жана демаркация процесстеринин жүрүшү, парламенттер жана өкмөттөр аралык кызматташтыктар, эки тараптуу экономикалык көрсөткүчтөрдүн өсүү темпи, анын ичинде негизги экспорттолуучу жана импорттолуучу товарлар, экономикалык дипломатиянын орду, Кыргызстан менен Өзбекстандын бизнес коомчулуктарынын биргелешкен проекттери көрсөтүлдү. Корутундусунда Кыргыз Республикасы менен Өзбекстандын ортосундагы приоритеттүү тармактарды көрсөтүүгө аракет жасалды.

Негизги сөздөр: дипломатиялык алакалар, эки тараптуу мамилелер, мамлекеттик иш сапар, расмий иш сапар, биргелешкен проекттер, приоритеттүү тармактар, кызматташтыктын келечеги, экономикалык кызыкчылыктар.

В данной научной статье дана политическая оценка уровню кыргызско-узбекских политических, экономических, социальных и культурных отношений за последние двадцать пять лет после получения независимости. Основное внимание было уделено анализу современных актуальных вопросов двусторонних отношений, определению нового этапа взаимоотношений, рассмотрению влияния государственного и официального визитов глав двух государств на высшем уровне на развитие межгосударственных отношений. Рассмотрены перспективы двусторонних взаимоотношений в различных сферах. В том числе, показаны выполнение взаимовыгодных и долгосрочных проектов, процессы делимитации и демаркации государственной границы, межпарламентские и межправительственные сотрудничества, рост темпа двусторонних экономических показателей, в том числе основных экспортных и импортных товаров, экономической дипломатии, а также совместные проекты между бизнес-сообществами Кыргызстана и Узбекистана. В заключении сделаны попытки показать приоритетные направления Кыргызской Республики с Узбекистаном.

Ключевые слова: дипломатические отношения, двусторонние отношения, государственный визит, официальный визит, совместные проекты, приоритетные отрасли, перспективы сотрудничества, экономические интересы.

This scientific article describes a political assessment of the level of Kyrgyz-Uzbek political, economic, social and cultural relations over the past twenty-five years since independence. The main attention was paid to the analysis of contemporary topical issues of bilateral relations, the definition of a new stage of relations, consideration of the influence of state and official visits of heads of two states at the highest level on the development of interstate relations. Prospects of bilateral relations are considered on various spheres. In particular, are shown the implementation of mutually beneficial and long-term projects, the delimitation and demarcation of the state border, inter-parliamentary and intergovernmental cooperation, the growth of the rate of bilateral economic indicators, including the main exported and imported goods, economic diplomacy, as well as joint projects between business communities between Kyrgyzstan and Uzbekistan. And in conclusion, there were attempts to show the priority sectors of the Kyrgyz Republic with Uzbekistan.

Key words: diplomatic relations, bilateral relations, state visit, official visit, joint projects, priority sectors, prospects of cooperation, economic interests.

Эки тараптуу кыргыз-өзбек мамилелери өз ара кызыкчылыктардын негизинде ар кыл тармактагы кызматташууну ишке ашырууга арналгандыгы менен мүнөздөлөт. Кыргызстан менен Өзбекстандын ортосундагы туруктуу мамилелерди өстүрүү, өз ара пайдалуу жана узак мөөнөттүү долбоорлорду ишке ашыруу эки өлкөнүн кызыкчылыгына туура келет.

Учурда кыргыз-өзбек дипломатиялык алакаларынын орношуна 25 жыл толду. Чейрек кылым аралыгында эки тараптуу мамилелер динамикалык өңүттөн конструктивдүү стратегиялык кызматташтыкка жете алды.

Кыргыз Республикасы менен Өзбекстан Республикасынын алакаларына эки тараптуу дипломатиялык, саясий, экономикалык жана маданий кызматташтыктар гана эмес, эки мамлекеттин географиясы, тарыхый кошуналык алакалары, тили жана салт-санааларынын окшоштугу да чоң рол ойнойт.

Кыргыз Республикасы менен Өзбекстан Республикасынын ченемдик-укуктук актыларын бүгүнкү күндө 150дөн ашык эки тараптуу ар кандай саясий, экономикалык, социалдык, маданий жана башка тармактардагы мамлекеттер, өкмөттөр жана ведомство-

лор аралык келишимдер түзөт. Анын ичинде эң негизгилери 1997-жылдын 10-январында Бишкек шаарында кол коюлган «Кыргыз Республикасы, Өзбекстан Республикасы жана Казакстан Республикасынын ортосундагы түбөлүк достук келишими» [1], 1996-жылдан бери иштеп келген кыргыз-өзбек өкмөттөр аралык комиссиясы [2] жана башкалар.

Азыркы учурдагы эки тараптуу мамилелердин конструктивдүү түрдө уланышы жана деңгээли, Кыргыз Республикасынын экс-Президенти А.Ш. Атамбаев менен Өзбекстан Республикасынын тунгуч Президенти И.А. Каримовдун 24-июнь 2016-жылы Шанхай Кызматташтык Уюмунун Ташкенттеги Саммитинин алкагындагы жолугушуусу жана 24-декабрь 2016-жылы Кыргыз Республикасынын экс-Президенти А.Ш. Атамбаевдин Өзбекстан Республикасына болгон жумушчу иш сапарынын негизинде жаңы шайланган Өзбекстан Республикасынын Президенти Ш.М. Мирзиёев менен Самарканд шаарындагы жолугушуусу, эки мамлекет башчысынын түбөлүк достук келишимине жаңы дем берүү боюнча макулдашуусунун жемиши жана бурулуш мезгили болуп калды.

Кыргыз Республикасынын Өзбекстан Республикасындагы экс-Толук жана Ыйгарым укуктуу Элчиси Д.Б. Сыдыковдун баамында [3], 2017-жыл эки мамлекет үчүн 10 жылга тете болду.

2017-жылдын 16-августунда сегиз жылдан бери биринчи ирет Бишкекте Кыргызстан менен Өзбекстандын өкмөт башчыларынын жетекчилиги астында эки тараптуу кызматташтык боюнча өкмөттөр аралык жыйын болуп өттү. Жыйында 2009-жылдан бери чогулбаган өкмөттөр-аралык комиссия деңгээлиндеги өкмөттүк делегациялар мамлекеттик чек араны аныктоо маселесин карады. Бир жылга жетпеген мөөнөт ичинде Кыргызстан жана Өзбекстандын өкмөттүк делегацияларынын жумушчу топтору мамлекеттик чек араны аныктоо боюнча 15 ирет жолугуп, Бишкектеги өткөн жыйынга чек аралардын долбоорун даярдашкан. Долбоордо эки тарап жалпы узундугу 1378 километрди түзгөн чек аранын 1170,53 километрлик аралыгын көрсөткөн. Жыйындын жыйынтыгында тараптар бул көрсөтүлгөн чек ара боюнча убактылуу келишим даярдоо ниетин билдирген. Келишимге кол коюу тараптардын чек ара сызыгынын 84%ын аныктоого мүмкүнчүлүк берген.

Кызматташтыктын кийинки негизги көрсөткүчү катары эки мамлекет башчыларынын Бишкекке жана Ташкентке жасаган жогорку эки мамлекеттик жана бир расмий иш сапарын айтсак болот. Тактап айтканда, 2017-жылдын 5-6-сентябрындагы Өзбекстан Республикасынын Президенти Ш.М. Мирзиёевдун Кыргыз Республикасына болгон мамлекеттик иш сапары. Мамлекеттик иш сапардын жыйынтыгында эки мамлекет 13 документке кол коюшкан. Тарыхый документ катары - Мамлекеттик чек ара боюнча Келишимдер, Стратегиялык өнөктөштүк, достукту бекемдөө, чек ара жана аскердик кызматташтык чөйрөсүндө ишенимди бекемдөө боюнча Декларацияны, жана ошондой эле, Камбар-Ата ГЭС-1 ГЭСин жана

"Кытай-Кыргызстан-Өзбекстан" темир жолун куруу маселеси боюнча өз ара түшүнүшүүнү белгилеп кетсек болот.

2017-жылдын 5-6-октябрында Кыргыз Республикасынын экс-Президенти А.Ш. Атамбаев Өзбекстан Республикасына мамлекеттик иш сапары менен барды. Иш сапардын жүрүшүндө эки өлкө 13 маанилүү документке жана кошумча 6 документке кол коюшту. Мамлекеттик иш сапардын алкагында биринчи жолу бизнес-форум жана товарлардын көргөзмөсү өттү.

2017-жылдын 13-14-декабрында Кыргыз Республикасынын Президенти С.Ш. Жээнбеков Өзбекстан Республикасына расмий иш сапарын жасады. Расмий иш сапардын алкагында С.Жээнбеков Өзбекстан Республикасынын Президенти Ш.М. Мирзиёев менен тар жана кеңири курамда сүйлөшүп, жыйынтыгында эки тараптуу бир нече документтерге кол коюлду. Ошондой эле С.Ш. Жээнбеков Өзбекстан Республикасынын Премьер-министри А.Арипов жана Өзбекстан Республикасынын Олий Мажлис мыйзам чыгаруу Палатасынын Төрагасы Н.Исмоилов менен жолугуп кыргыз-өзбек алакаларынын актуалдуу маселелерин талкуулашты. Андан тышкары, расмий сапардын алкагында Кыргызстан менен Өзбекстандын бизнес сессиясы болду, жыйынтыгында 127 миллион АКШ долларынан ашык суммада келишимдерге жана контракттарга кол коюлду. 2017-жылы эки өлкөнүн ишкерлер чөйрөсүнүн өкүлдөрүнүн ортосунда жалпы суммасы 600 миллион АКШ долларлык келишим, меморандумдарга кол коюлган.

Демек, Өзбекстан Республикасынын башчысынын келиши менен Өзбекстандын тышкы саясатын жаңы нукка бурду, ал процесстер коңшу өлкөлөр менен экономикалык жана гуманитардык кызматташтыкты активдештирүүсү менен байкалууда. Акыркы убакта Борбордук Азиядагы мындай жылдыктар маалыматтык желеде жана коомчулукта эң негизги тренддердин бири болуп калды. Бул процесс Борбордук Азия мамлекеттеринин өз ара интеграциясына жакшы шарттарды түзүп берет жана эл аралык, регионалдык жана Борбордук Азиянын ички көйгөйлөрүн чечүүгө жакшы аянтча болот.

Жогорудагы аргументтерге таянып, эки тараптуу кыргыз-өзбек алакаларынын стратегиялык өнөктөштүктүн биринчи баскычына жетти десек болот, эки тараптуу саясий диалогдор оң жемишин берип, экономикалык товар алмашуунун саны өстү, маданий кызматташтык жанданды, анын ичинде өз ара маданий күндөр өттү.

2017-жылы Кыргызстан менен Өзбекстандын делегациялары эл аралык өз ара демилгелерге активдүү катышышты. Тактап айтканда, Кыргызстандын делегациясы Самаркандда БУУнун алкагында өткөн «Туруктуу өнүгүү жана өз ара гүлдөш үчүн кызматташуу, Борбор Азия: бир тарых жана жалпы келечек» деген эл аралык конференцияга, ал эми Өзбекстандын делегациялары Бишкекте өткөн «Ак илбирсти сактоо боюнча» жана «Алтай цивилизациясынын» эл аралык форумдарына катышышты.

Ошондой эле, 2-март 2018-жылы Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министри Э.Абдылдаев Афганистандагы маселелер боюнча өтүп жаткан конференциясынын алкагындагы коллегасы Өзбекстан Республикасынын Тышкы иштер министри А.Камилов менен жолугуп, 2018-2019-жылдардагы эки тараптуу кызматташтыктын Программасына кол коюшту [4].

Бүгүнкү күндө Кыргызстан менен Өзбекстандын бизнес коомчулуктары бири-бири менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп, бизнес форумдар өтүүдө. Биргелешкен айыл-чарба, автобус, жүк ташуу, куруу боюнча ишканалар түзүлдү. Өзбекстанга электр энергиясы экспорттоло баштады. Кыргызстандан Өзбекстанга ак мрамор, цемент, көмүр, бал, сүт, эт азыктары жана айыл-чарба – картошка, сабиз, кызылча, өсүмдүк майы жана минералдык сууларды жеткирүү боюнча келишимдер ишке ашырылууда.

Туризм тармагындагы байланышты өзүнчө баса кетүү керек. Кыргыз делегациясы 2017-жылы апрель жана октябрь айларында эки жолу Эл аралык Өзбек туристикалык жарманкесине катышкан, жыйынтыгында 2 өлкөнүн туристикалык операторлорунун ортосунда 550дөн ашык жалпы суммасы 5 миллион АКШ долларлык котракттар түзүлдү. Ал эми Өзбек турсоператорлору Кыргызстанда «Issyk-Kul ITF 2017» аталышындагы инфотурга катышышты. Биринчи жолу Ташкент менен Ысык-Көлдүн ортосунда Темир жол рейси ишке кирди.

Ушул көрсөткүчтөрдүн негизинде 2017-жылдын 9 айында 60%га өсүп, 231 млн. АКШ долларын түздү. Бирок, мындай көрсөткүч кошуна мамлекеттер үчүн аз болуп эсептелинет, ошондуктан экономикалык дипломатияны өнүктүрүү, биргелешкен Кыргызстан менен Өзбекстандын өндүрүшчүлөрүнүн инвестиция жана бизнес проектилерин өстүрүү эки мамлекеттин приоритеттүү тармагына айланышы керек.

Чек ара аймагындагы кызматташтыктын өсүшүн өзүнчө баса белгилеп кетиш керек, 2016-жылдын октябрь айында Кыргызстан менен Өзбекстандын вице-премьер министрлери башында турган делегациялары Андижан жана Ош шаарларына өз ара сапарлары болду. Бишкек-Ташкент, Ош-Андижан, Жалал-Абад-Наманган, Баткен-Фергана шаарларынын ортосундагы кызматташтыкка кол коюлду.

2018-жылдын 9-мартында Фергана шаарында Кыргыз Республикасынын мурдагы Премьер-министри Сапар Исаков жана Өзбекстан Республикасынын Премьер-министри Абдулла Ариповдун төрагалыгынын алдында Өкмөттөрдүн ыйгарым укуктуу өкүлдөрүнүн чек ара аймагындагы облустардын биринчи Кеңеши өттү. Кызматташтыктын жаңы форматы Кыргыз Республикасы менен Өзбекстан Респуб-

ликасынын Президенттеринин демилгеси менен түзүлгөн [5]. Кеңештин жүрүшүндө тараптар эки тараптуу маселелердин актуалдуу көйгөйлөрүн жана келечегин талкуулашты. Негизги маселе чек ара аймагындагы облустардын ортосундагы мамилелердин деңгээлине мониторинг жана анализ кылууга, кыргыз-өзбек мамлекеттик чек арасындагы шарттарды эки өлкөнүн жарандары үчүн жакшыртууга жана ошондой эле эки тараптуу кызматташтыкты тереңдетүү боюнча сунуштарды иштеп чыгууга арналды.

Ошентип, кызматташтыктын приоритеттүү багыттары стратегиялык өнөктөштүктүн жаңы баскычына чыгууга, тышкы саясатты бекемдөөгө, соода-экономикалык товар алмашууну 500 миллион АКШ долларына жеткирүүгө, социалдык, илимий-техникалык жана маданий байланыштарды өнүктүрүүгө басым жасалууда.

Жалпылап айтканда, Өзбекстан Республикасы менен Кыргыз Республикасын негизинен экономика, гуманитардык тармактар, антитеррористтик кызматташтыктарды камтыйт, 2016-жылдын бери эки мамлекеттин ортосунда 30 данашык келишимдерге кол коюлган.

Учурда, Өзбекстан Республикасынын жогорку саясий элитасынын алмашышы менен Бишкек менен Ташкенттин ортосундагы мамилелердин жаны тарыхы ачылды. Атап айтканда, көп жылдар бою чечилбей келе жаткан актуалдуу маселелер эки өлкө башчысынын саясий эрки, жогорку деңгээлдеги өз ара иш сапарлары жана биргелешкен келишимдердин практикада ишке ашырылышы менен байкалууда. Кыргыз-өзбек алакаларынын маанилүү багыттарынын бири болгон чек ара маселесин делимитация жана демаркациялоо маселелери жаңы нукка салынды.

Адабияттар:

1. Договор о вечной дружбе между Кыргызской Республикой и Республикой Узбекистан от 24 декабря 1996 года (<http://cabar.asia/ru/kyrgyzsko-uzbekskie-otnosheniya-novaya-popytka/>).
2. История кыргызско-узбекских отношений: От Договора о вечной дружбе, введения визового режима до госвизита Ш.Мирзиёева (<http://www.for.kg/news-446244-ru.html>).
3. Сыдыков Д. Кыргызстан и Узбекистан – один год равен десятилетия. (http://mnienie.akipress.org/unews/un_post:10167_12_декабря_2017).
4. Международная конференция по Афганистану (<http://www.mfa.gov.kg/news/view/idnews/4565>).
5. Соглашение между правительством Кыргызской Республики и правительством Республики Узбекистан о деятельности пограничных представителей (<http://kabar.kg/news/po-itogam-peregovorov-glav-kyrgyz-standa-i-uzbekistana-podpisany-13-dokumentov/>).

Рецензент: к.полит.н., доцент Наматбекова Н.М.